

Márton Áron emlékezete*

GYULAY ENDRE

Márton Áront tisztelő magyar barátaim!

Egy hónappal ezelőtt Kolozsvárott nagy ünnepre készültek. Úgy látszott, méltó emléket állítanak a pár éve meghalt püspöknek. Maga a kormányzó püspök, Jakab Antal is szeretett volna ott lenni s rá emlékezni, a kapukat azonban bezárták. Őrizték a bejáratot, s odabent egyetlen szót nem volt szabad kiejteni Márton Áronról. Arról, akinek Erdély, de egész Románia is sokat köszönhet. Ki volt Ő? Nem szeretnék sokat és hosszan szólni erről a saját szavaimmal. Őt magát hoztam el, tőle szeretnék idézni. Szeretném az ő szavait átadni, válogatva, de nem kisarkítva. Pontosan, nem pedig célzatosan félremagyarázva. Gyakran volt példa erre . . .

Egyéniségében meghatározó a csiki vidék acélos öntudata, és a nem kevészer rosszul termő föld kényszer-aszkézise. Ebbe a vidékbe, világba születik bele, s itt próbál emberré válni. Édesapjától becületet tanul és munkaszeretetet, személyes adottságképp pedig munkabírást és erőt kap. Tanulmányai az akkori szokás szerint indulnak, de 1915-ben behívják katonának. Nemsokára kezdődik a frontszolgálat. Megsebesül. Kegyetlenül nehéz idő, de ebben is próbál helytállni. Emberséggel. A fronton is ember, aztán megérik benne a hivatás. A családi otthon melegében munkálkodó fiút — észreveszi az édesapa is — szomorúság tölti el.

— Mi bajod, fiam? Ebben a korban már házasodni kell. Szeretsz valakit? Szerelmi bánatod van?

És Áron válaszol: — Igaza van, édesapám. Valóban szerelmes lettem. Igaz, hogy akibe szerelmes lettem, nem olyan szeszélyes, de kitartó a szeretete és nem hagy el soha. Szerelmes lettem Jézus Krisztusba. Pap szeretnék lenni.

— Nehéz sors vár mostanában a papságra is.

— Meggondoltam, édesapám.

— Akkor legyél pap, de olyan, hogy ne érjen minket szégyen.

Így indul el tanulmányait végezni, hogy azokat befejezve lépésről lépésre munkálkodjék az egyház szolgálatában, az ottani népért, az övéiért.

Az utókor a püspököt látja. Mély és megszívlelendő tanulságokat hordoz azonban egész pályája. Káplánkodása után Gyergyószentmiklóson már hittanár is. Marosvásárhelyre, aztán a püspökségre kerül titkárnak, egyetemi lelkész, és a fiatalok iránti szeretete mindig megmarad. Megtanulta diákkorában Mayláth püspöktől, hogy bízni lehet a fiatalokban és szeretni lehet őket. Amikor Kolozsvárt plébános lesz, illetőleg még csak kinevezik, kéri az egyházközségi tanácsot, hogy ottani szokás szerint válasszák meg. Később az úgynevezett Hétfői Társaság baráti körében mint plébános, majd mint püspök is mindig kíváncsi a laikusok, a világi hívek véleményére. Maga mellett érzi és tudja őket.

Népnevelő akar lenni. „Népünk életmegújulása elválaszthatatlan a lélek nemességétől; a szellemi magatartás tisztaságától, az értelem eleven frissességétől és az akarat szilárdságától függ. Lehet társadalmi utópiák fölött elmélkedni, lehet gazdasági terveket készíteni, lehet merész reformokért tüzesedni, de észjárásunk csak akkor jut a valós szükségletek

* Gyulay Endre püspök és Pozsgay Imre államminiszter beszéde elhangzott a Márton Áron Társaság ünnepi ülésén 1989. március 11-én, Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulója alkalmából.

közelébe, ha számbaveszi a bajok okát: s ez a nép kellő műveltségének hiánya.” Megindítja az erdélyiek lapját, *Erdélyi Iskola* címmel. Népmvelő munkálkodásáról a *Kiszélesített iskola* című írásában így ír: „Támasz nélkül, sőt ellenséges szándékok, elnyomó törekvések között egy faj megmentésének történelmi feladatára hívtunk. Erőnk a lelkesedés, és ez mindenható. A lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülvégeivel megkínzott tanári testülettel az élen, felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázas szemű kiscsapat, a világ egyetemes borulásában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet oly mélyre vert, ezer águ gyökérral fog megkötni, hogy apáik földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek ne tudják eltépni.”

Elérkezik a püspökszentelés ideje, megjön a római kinevezés, karácsony előtti nap írja alá a pápa. A szentelésre érkezve végigmegy a hívek között a szertartás szerint megáldani őket. Visszafelé odafordul a szentelő nunciushoz s ezt mondja: „Kegyelmes uram! A magasztos és egyben félelmetes apostoli hivatásra kiválasztva és felszentelve lelkem legbenső érzelme arra ösztönöz és kényszerít, hogy mindenekelőtt megvalljam a szent apostoli katolikus római szentszékhez való teljes ragaszkodásomat. Nekem is, neked is, kegyelmes atya, akiben a szentszék képviselőjét tiszteljük, aki szokásos jószággal engem is annyi szeretettel iktatál be, lelkem legmélyéből kívánok köszönetet mondani. Fogadd ezért fiad erős ígértét, hogy erőmet és életemet az evangéliumnak és testvéreimnek akarom szentelni.”

Falubeliek édesapja házának kis makettjét hozzák, melyet a székely ember faragó, alkotó készségével készítettek. Átv teszi és vallomást tesz: „Vallom és hirdetem, hogy vannak olyan igazságok, amelyek alapján minden igaz embernek találkoznia kell. Ahogy Erdély földjén a hegyek völgyekkel, mezők erdőkkel, hófödte bércokkal, a síksággal váltakoznak, éppúgy váltakoznak a népek Erdély földjén, ahol három nyelven beszélnek, és hat-hétféle szertartás szerint imádják Istent. De van a krisztusi evangéliumnak ereje, amely hozzásegít ahhoz, hogy különféle ellentétek összhangba olvadjanak fel, és a testvéri együttműködés útját egyengessék. Ígérem püspökké szentelésem ezen felejtethetetlen ünnepén, hogy ezekkel a történelmi adottságokkal számot vetek, amint azt a múltban is tettem. A sorsközösségnek ezt a szavát megfogadom, és az együttthaladás útját egyengetem. Minden küzdő emberben testvéremet akarom látni, és amennyire segítségükre tudok lenni, terhüket vállaimra venni igyekszem. Papjaim munkájukat ajánlották fel, engedelmeséget ígértek, amelyre szükség is lesz, hogy igénybe vegyem, de meg kell itt vallanom, hogy milyen nehéz feladat parancsolni, engedelmeséget igénybe venni, és mennyivel könnyebb a parancsot végrehajtani, mint a tennivalókat fölmérni, terveket készíteni és azok végrehajtására a felelős parancsot kiadni. Ha az Úristen azt akarja, hogy ezt a nehéz terhet én vegyem a vállamra, mátol kezdve zúgolódás nélkül hordozom azt, lelkiismeretesen engedelmeskedem ennek az isteni parancsoknak, a gondok elől nem futok meg.”

Címerében ott vannak a környék dombjai, fölötte a fenyő és a krisztusi béke jele. Ott a nap és a hold, amit a csíki címerből kölcsönöz magának. 1939 a legnehezebb idők egyike. Ő szót emel, védelmébe veszi az akkori üldözötteket. Püspökségében megadja az alaphangot azzal az első körlevéllel, amivel elindítja munkásságát. Mélységes megadással és alázattal hangoztatja jelszavát: „Uram, ha a népek számára még szükséges vagyok, nem utasítom el, vállalom a munkát.” Érti és tudja Krisztus akaratát: Nem ti választottatok, hanem én választottalak titeket. „Alázattal követem hívó szavát, és szívvel-lélekkel felajánlom minden erőmet a reám tett feladatok szolgálatára.” Nagyon világosan látja, mit kell tennie, milyen úton kell járnia, és mit kell megkívánnia. „Az apostolok jártak előttem, akik Isten lelkét, a kegyelmi élet szépségét, s a szeretet örömfakasztó erejét sugározták szét ezen a területen. Példájuk és serkentő buzgóságuk átformálta az egyházmegye lelki arculatát. Az egykori vallási közömbösség hervasztó fagyát lelki elmélyülés melegsége váltotta föl. Ősz püspökünk az eukarisztia gazdag erőforrásait nyitotta meg, annak sugárzatába állítva elsősorban az

ifjúságot Krisztussal való életközösségben, testben és lélekben egészséges, gondolkodásban és érzületében tiszta nemzedék fejlődjék a jövő számára.”

Megfogalmazza tehát a lelki programot: „Karácsony estéjén kaptam a kinevezést, ezért fülembé cseng: -Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a jóakarató embereknek!- Az angyali szózat küldetésem tartalma is. Isten dicsőségéért és a lelkek békéjéért kell dolgoznom. Ez a püspök feladata. Istenben boldogult Szentatyánké is, aki a világegyház minden részét éber gonddal figyelte. Jól vegyem szemügyre a körülményeket, mérjem föl a helyzetet, nézzek szembe a való tényekkel, de terveimet állítsam a Megváltó szent éj sugallatába, s a csüggedtség napjaiban is a Krisztus eljövételével nyert hit, bizalom és öröm erejében törekedjek bizalommal hirdetni: Dicsőség az Istennek, békesség az embereknek!”

A továbbiakban így árnyalja e vezéreszmét: „Isten dicsőségének az utóbbi időben sok ellenlábasa akadt, s tudom, tettek kárt a mi sorainkban is a szervezett istentelenség agitátorai. Az új szekták terjesztői és a szegénység együtt, s legtöbbször egymás kezére dolgoztak. Főként az ifjúság lelkét mérgezték. Szűkebb lett a mindennapi kenyér és bizonytalanabb a jövő. A lélekkufároknak is sokan fölkinálták magukat, hogy elhagyják ősi hitüket. Az álnok mesterkedések ereje híveink magatartásán legtöbbször megtörtött, de volt, ahol ért el eredményeket. Szembeállította, elidegenítette a híveket papjuktól, a népet vezetőitől, a katolikust katolikus testvérektől és a katolikus ügyektől.” Itt következik a nagy mondat: „A templom, az iskola, az ősök megszentelt hagyományai sok testvérünk lelkében elmosódtak vagy elhalványulóban vannak a kötelezettségekkel együtt.” A kötelezettségekkel együtt itt látja a bajokat. „Erőnket tehát több irányban kell védelemre és munkára szerveznünk, de bizalommal indulunk, mert Isten velünk van, amint velünk volt és segített a múltban. Pogány törekvések ellenében kell tehát bástyaként állni. Jöttek ide — írja — kunok, besenyők, tatárok, törökök. Lerombolták a templomainkat, rabságba hurcolták a fiait. De hit és otthon védelmében elesett ősapák hitvalló fiai, papjaik vezetése alatt mindig újra építették a feldúlt templomot, a templom falainak védelme alatt: mint erős várúkból újjáépítették a kifosztott és felégetett otthonokat. Háborúk, éhínség, pestis, vallási harcok, erőszakos térítés váltogatták itt egymást. A vészek és dúlások nyomán pedig lelki-erkölcsi elvadás is járt, de az ősi hit szava mindig megszólalt a lelkekben és népünk megint visszatért jobbik önmagához. Éppen a bajok és az örökké küzdelmes élet tanította meg a népet arra, hogy a vallásához a legnagyobb áldozatok árán is ragaszkodjék, mert Istenen kívül nincs senkije, Isten azonban mindig elég neki, hogy saját erejét az ő segítségével megpótolja, s testi-lelki nyomorúságából kivergődjék... Sok a földadat és a tennivaló. Akik őrhelyen állnak éber figyellel, megsokszorozott munkára vannak kötelezve, de álljuk a munkát, a lelki megpróbáltatásokat és kísértéseket. Isten dicsőségét — aki lelkünk üdvössége és életünk leghűbb szövetségese ezen a földön — ősi fényben kell munkálnunk.”

A másik gondolat ebben a programadó körlevélben a békesség szava. „Békesség az emberek között. Isten dicsőségének és az ezért való munkának a következménye. Küldetésem szerint Isten dicsőségével együtt munkálnom kell és munkálni akarom a lélek békéjét és a lelkek megbékélését.” A lélek békéjét az egyes ember a szentségek vételében, Istenhez való viszonya rendezettségében, gyakorlatában találja meg, a lelkek megbékélését pedig a Krisztusban való testvériség megértésében és vállalásában. Itt fejt ki Márton Áron, hogy nincs olyan, aki magának lehetne keresztény; aki a szentségekhez járul, kell hogy közösségben legyen a többiekkel is. „Ha összetartozásom csak abban jut kifejezésre, hogy az anyakönyvi bejegyzés illetékességét tudomásul véve, egyházi járulékaikat talán megfizetjük, katolikus testvéreinkkel talán a templomban találkozunk, ezenkívül azonban egymás sorsával, életével semmit sem törődünk, az egyházhoz való tartozás ennél végtelenül többet jelent és többre kötelez. Közös a hitünk és annak gyakorlata, amelyben a természetfölötti rendeltetésünk elérésén dolgozunk, de ugyanak-

kor Krisztussal életközösségben vagyunk, tehát a közösséget egymással is vállalnunk kell, gondolatban, érzésben, cselekedetben, mert ha a lélekben testvérek, ennek következtében egymásért felelősek vagyunk. Összetartozás, tevékeny szeretet hiánya következtében testvéreink számai, ezrei kallódnak el a bűn, a szegénység és a műveletlenség, elhagyatottság útján.”

Sok elégedetlenség és gyűlölködés fakad, sok keserűség rontja meg az emberek közti békét. Ez ellen akar szervezkedni, meghirdetve azokat az örök igazságokat, amik a múlt idő fölött állnak, amelyek fontosabbak, mint a hatalom változásai, a nyugtalan iránykeresések, és stabilitást adnak az ott élőknek. Ezt a programot végre is hajtja. Isten dicsőségéért él, az ő dicsőségéért dolgozik. Mint a hit és erkölcs védőjének, hirdetőjének, az az egyedüli érdeke és vágya, hogy nevelő és vallási eszközeivel kivétel nélkül minden nép számára megnyissa a keresztény élet ősi örökségének és értékeinek tiszta forrását, hogy minden nép a maga sajátosságának megfelelően felhasználja a keresztény vallás erkölcsi ismereteit és ösztönzéseket egy emberséges, lelkiileg emelkedettebb társadalom, az igazi jólét forrásának a megalapozásában. Hogy ezt mennyire komolyan gondolja, még egy idézet: „Az ember meghal, ha a lélek elválik a testtől. S a társadalom elszorvad és széthull, ha megfosztják a vallástól. A vallás hirdeti az igazságokat: az előljárókat és alattvalókat egyaránt Isten tekintélyével figyelmezteti a köteleességek erkölcsös teljesítésére és a jog határait jelző tilalomfákra. A vallás normái, nevelő ereje és kegyelmi segítsége nélkül földi hatalom nem tud rendezett és igazságos emberi életet létesíteni és fenntartani, ezért eltekintve az ember természetfölötti rendeltetésétől és végső céljától, a vallás elsődendő. Hinni szeretnők, hogy azok, akik az új rend felépítésén fáradoznak, ezt a lényeges tényezőt nem fogják mellőzni vagy háttérbe szorítani a nevelésben.”

Ezeknek a szavaknak természetes következménye aztán az, hogy az egyetemes életértékekre irányítva a figyelmet, s egy földöntúli hatalom igazságát hirdetve szembekeverül a földi hatalommal, és ennek következménye: a börtön. Két alkalommal is. Egyszer hat év, a másik alkalommal nem a börtönt próbálja ki, hanem a házi őrzetet. Valamit munkálkodhat, de például bérmakörútjai elmaradnak. Mindazt nem teheti, amit a felelősség rákényszerítene, amire a fölhatalmazást kapta. Csíksomlyón bérmál, majd Székelyudvarhelyen az úrnapi körmenetet vezeti, és itt jön a hír, hogy már fölkészülve várják útközben, hogy elvigyék. Erre más úton vezetik haza, nyugalma azonban nem tart sokáig. Bukarestbe akar utazni, de nem a szokásos sofőrt kapja, hogy az állomásra vigye. Útközben a kocsi „véletlenül” elromlik, „véletlenül” éppen járőr érkezik. Megkérlik, szálljon át a másik kocsiba, nagyon szívesen segítenek. Segítették is 1948. június 21-től hat évre való „eltávozását”.

Egy püspöktársra így vallott a börtönévekről: „Felvetődött a kérdés, hogy tartsunk-e a cellában közös imaórát, mert gyakran rendkívüli munkára visznek bennünket. Márton Áron azon a véleményen volt, hogy a közös ima nagyon fontos. A munka ideje alatt Márton Áron püspök rendszerint folytatta imádságait. Azon is gondolkoztunk, tartsunk-e a nagy ünnepek előtt lelkigyakorlatot. A börtönőrök ugyanis ezt nem szerették. Márton püspöknek az volt a véleménye, hogy erre szükség van, még akkor is, ha büntetések érnék vagy többször félbe kell szakítani. Amikor a börtönőrök nagyon durván bántak velük, többen azt javasolták: Tegyük le a munkát! Márton Áronnak az volt a véleménye: Ne hamarkodjunk el semmit, várjunk türelemmel, hátha javul a helyzet. Neki volt igaza, mert ügyünk sztrájk nélkül is megoldódott. Számunkra természetes volt, ha Márton Áron minden percében imádkozott, a rózsafüzér állandóan a kezében volt vagy más imát mondott. Istenbe vetett mély bizalmát többször megtapasztaltuk. Nem, Isten nem haragudott meg ránk, mondta, Isten szeret bennünket. Mindaz, ami velünk történik, magasztos jele az isteni szeretetnek, amelyre ha méltóvá tesszük magunkat, áldani fogjuk őt az egész örökkévalóságban át.”

Az ötödik fogsági év vége felé kapja vissza az imakönyvét, breviáriumát, és foglalkozhat szellemi munkával. 1955. február 2-án szabadul, de egy hónapot a bukaresti érsekségen kell töltenie, mert olyan fizikai állapotban van, hogy nem merik hazaengedni a püspökségre. Ellene forduló papjai közül azokat, akik furcsán viselkedtek háta mögött, magához hivatja, megkéri őket, tartsanak lelkigyakorlatot, és szívből megbocsát nekik minden szankció nélkül. 1956-os béрмаútja után behívják a gyulafehérvári rendőrségre, ahol mintegy vádlottként, többtagú bizottság várja; közlik vele, hogy működési engedélyét megvonják, mert zavart keltett az emberek között. Megtiltják, hogy elhagyja a püspöki udvart, kertet, palotát, csak a székesegyházig mehet. Azt se engedélyezték, hogy átmenjen a papnevelő intézetbe. Ez az állapot 1956-tól 1967-ig, „alig” tizenegy esztendeig tart. Palotafogsága idején a papokra is nagy nyomást gyakoroltak a hatósági szervek. Aki nem mutatott készséget az együttműködésre, annak korlátozták papi tevékenységét.

Márton Áron tudomására hozták, hogy megtiltják a hitoktatást, illetve szombatra és vasárnapra korlátozzák lehetőségét. Nem fogadta el ezt a döntést. Egyházmegyéje papjainak felhívta a figyelmét arra, hogy az egyháznak joga és kötelessége a felnövő ifúság hitoktatása. Mivel az állam kiszorította az iskolából a hitoktatást, nem engedheti meg, hogy a plébánia épületéből is kitiltsák. Előírta papjainak, hogy a plébánia épületében alakítsanak ki erre alkalmas helyet. A hitoktatás anyagát ő maga állította össze és küldte szét. Ebből újabb vita, majd új vizsgálatok származtak, de a rendelet és a tiltás ellenére is megmaradt ez a gyakorlat. Sok levelet kapott híveitől, biztosították hűségükről, kitartásukról. Palotafogsága idején nem érték ugyan nyílt támadások, de több alkalommal zavarták nyugalmát.

1967-ben König érsek Romániába látogatott Justinus pátriárkához. Akkor szüntetik meg Márton Áron fogságát, újra Bukarestbe hívják, s itt kijelentik, hogy szabadon mozoghat. Visszatérve Gyulafehérvárra, a legelső útja a teológiára, kispapjaihoz vezet. 1969-ben a szinoduson vesz részt. 1974-ben újra kiengedik Rómába. Utolsó körlevele 1980. május 15-én íródott. A hatalmat átadja Jakab Antal segédpüspökének, és tulajdonképpen visszaidézi első körlevelének gondolatait: hálát ad, hogy a hitét megőrizhette, segítségére tudott lenni mindenkinek, békességet tudott teremteni a lelkekben, keresztet viselhetett, és kéri, hogy hívei a hitben maradjanak állhatatosak, a templomot becsüljék meg, vegyék komolyan a műveltségüket, az ifúságnevelést, tartsák meg az iskoláikat, és nagyon komolyan gondoskodjanak ezekről. Amit élete programjául vállalt, a műveltség, a hit, az evangelizálás és a lelkek békéjének ügye, amelyek kisugárzik az otthonokból az egész társadalomra, az maradt ekkor is vezérelve.

84 éves korában halt meg. Életének pontosan fele idejét töltötte püspöki szolgálatban: 1938-tól 1980-ig. Halála hírére II. János Pál pápa a szerdai általános kihallgatáson megemlékezett róla. S bár végrendeletében azt kérte, hogy temetése teljes csendben történjen, a pápai szóra fölbátorodott a helybéli püspök is. Búcsúbeszédéből idézem e jellemző gondolatot: „Püspöksége világító fáklya volt, mások számára is, nekünk azonfelül érezhető, látható, biztos vezető kéz... Még püspöksége előtt üstökösként jár elől, hogy az Isten és a hit megbecsülése által érzékennyé tegye a népeket az igazságra, az élet értékére az elfogadására és megbecsülésére... Nekünk elevenünkbe vág a fájdalmas érzés, sok derék papja, neveljte ellenére sem láthatjuk azt, aki egészen a nyomába léphetne, ugyanolyan bölcs, bátor és meleg emberi kilépéssel.”

Ha Márton Áron példamutató pályájára és személyiségére emlékezünk, mindenekelőtt időszerűsége ragad meg. Az egyházhoz minden szorongatásban is hűséges, ugyanakkor a magyar nemzeti érzést megőrző, azt magasabb összefüggésekbe emelő nagy személyiség példája ez, s ezt akkor is követnünk kell, ha tisztában vagyunk olykor emberfeletti nehézségeivel, melyeket azonban a kegyelem jelenléte ellensúlyoz. A kegyelmi embert, a példaadót köszöntjük, s azt reméljük, a történelmi nehézségek okozta zűrzavarban ez a tiszta, fénylő jel is segít eligazodnunk.